

Archeologienota Kortrijk Potterijstraat 8-10- 12

Programma van Maatregelen

Bert ACKE en Maarten BRACKE

15-1-2018

1. Gemotiveerd advies

De archeologienota kadert in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Naar aanleiding van een geplande aanvraag voor een stedenbouwkundige vergunning te Kortrijk Potterijstraat 8-10-12 (provincie West-Vlaanderen), gelegen binnen een archeologische zone en waarbij de totale oppervlakte van de betrokken percelen 300m² of meer bedraagt en de bodemingrepen 100m² of meer bedragen, dient de initiatiefnemer een archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag. De archeologienota dient opgemaakt te worden onder supervisie van een erkend archeoloog.

Het terrein, 1211m² groot, bevindt zich ten westen van de Potterijstraat te Kortrijk en heeft een onregelmatige, noordzuid georiënteerde vorm. Het meest zuidelijke deel van het terrein is in gebruik als parking verhard met asfalt, het overige deel is bebouwd en in gebruik als winkel- en opslagruimte. De bebouwing die direct aansluit bij de parking bestaat uit één bouwlaag, de bebouwing hier direct ten noorden van bestaat uit een grote, hoge loods met sheddak, die grotendeels onderkelderd is (enkel het noordoostelijke deel is niet onderkelderd). In het westen is nog een tweede hoge loods aanwezig, de andere bebouwing is lager; deze is net als de tweede loods niet onderkelderd. Het geheel heeft via een smalle, inpandige doorgang uitweg naar de Voorstraat in het noorden.

De relevante bronnen werden teruggevonden en geraadpleegd. Het plangebied is gelegen in de binnenstad van Kortrijk, maar buiten de 15de-eeuwse stadsomwalling. Op 16de- en 17de-eeuwse kaarten lijkt het plangebied in gebruik als achtererf van woningen langsheen de Sint-Jansstraat en de Voorstraat. De Potterijstraat werd als verbinding tussen deze straten pas aangelegd in het begin van de 18de eeuw. Vermoedelijk in de loop van de 18de eeuw wordt het plangebied bebouwd. In de tweede helft van de 19de en in de 20ste eeuw was er langsheen de Potterijstraat een grote brouwerij aanwezig. De loodsen die in het kader van het huidige bouwproject gerenoveerd worden, gaan terug op deze brouwerij. De loodsen die op de plek van de huidige parking stonden, werden in de jaren '70 van de 20ste eeuw samen met de meeste andere brouwerijgebouwen afgebroken bij de aanleg van de Romeinselaan. Het plangebied verkreeg ongeveer van dan af zijn huidige uitzicht. Het optrekken van de hoge bedrijfsloodsen en het nadien machinaal afbreken ervan heeft ongetwijfeld voor een verstoring van de bovenste bodemlagen gezorgd. Nabij het plangebied is een omvangrijk Romeins grafveld opgegraven. De overige sites in de buurt getuigen van de rijke geschiedenis van de stad Kortrijk. De Potterijstraat ontleent zijn naam aan de pottenbakkers die in de buurt gevestigd waren. Archeologische sporen van deze ambacht werden echter nog niet aangetroffen langsheen de straat, volgens de CAI vond er nog geen archeologisch onderzoek plaats in of langs de Potterijstraat. De ligging in de middeleeuwse stadskern heeft ervoor gezorgd dat er op het terrein eeuwenlang menselijke activiteit is geweest, die ongetwijfeld sporen heeft nagelaten in de bodem en heeft geleid tot de opbouw van een gelaagd archeologisch pakket van meerdere meter dik. De archeologische verwachting in de stadskernen is bijgevolg zeer hoog; voor het plangebied moet wel de opmerking gemaakt worden dat de inrichting ervan als brouwerijsite in de 19de en 20ste eeuw waarschijnlijk een bepaalde verstoring met zich heeft meegebracht. De horizontale en verticale omvang van deze verstoring is niet gekend. Behalve het centrale gebouw zijn er geen panden onderkelderd.

Het bestaande gebouw langsheen de Potterijstraat, zijnde de loods onder sheddak, zal worden gerenoveerd. De bestaande kelder blijft behouden, hier vinden geen bijkomende bodemmingrepen plaats, ook niet in de noordoostelijke zone waar geen kelder aanwezig is. Ook de westelijke loods blijft behouden, alsook de smalle doorgang naar de Voorstraat. Hier vinden geen bodemmingrepen plaats. Het gebouwtje dat aansluit aan de parking zal worden afgebroken en vervangen worden door een gebouw dat zo'n 3m breder is dan dit huidige gebouwtje. Dit gebouw wordt niet onderkelderd en wordt gefundeerd op 13 kolommen van 30 op 30cm waartussen funderingsbalken worden aangelegd. Deze kolommen worden op hun beurt gefundeerd op valse putten: er wordt een put gemaakt in de grond en deze wordt opgevuld met beton. De diameter van deze put is 100 cm. Deze putten worden tot 4,10m diep uitgegraven. De rondgaande funderingsbalken zijn 1m breed en worden tot 1,30m diep aangelegd. De tussenliggende funderingsbalken, die de vloerplaat zullen dragen, worden tot 50cm diep aangelegd. Het nieuwe gebouw heeft een oppervlakte van ca. 180m², hiervan wordt 57m² verstoord door de rondgaande fundering tot op een diepte van 1,30m (bijna 30% van de oppervlakte van het nieuwe gebouw), met onder deze rondgaande fundering nog eens 13 plaatselijk diepere verstoringen van telkens ca. 1m². De tussenliggende funderingsbalken zullen voor een bijkomende verstoring zorgen van ca. 23m² tot op 50cm diepte (bijna 13% van de oppervlakte van het nieuwe gebouw). Op de parking, net voor de westgevel van het nieuwe gebouw, worden een regenwaterput van 10 000 liter en een infiltratieput van 20 000 liter voorzien. Deze putten zullen een verstoring van zo'n 30m² met zich meebrengen. Er worden een aantal bijkomende nutsleidingen voorzien, die ter hoogte van het nieuwe gebouw en nabij de putten in smalle sleuven worden aangelegd en zullen aansluiten op de bestaande leidingen. De parking ter hoogte van de cisternes wordt nadien heraangelegd. Ter hoogte van het nieuwe gebouw zal ongeveer 50% ervan (zo'n 90m²) tot minstens 50cm verstoord worden door aanleg valse putten funderingskolommen- en balken, en nutsleidingen. Met de verstoring van de regenwaterput en de infiltratieput erbij komt dit op een verstoring van ca. 120m². Het niet onderkelderde gebouw ingesloten door beide loodsen en door de doorgang naar de Voorstraat wordt eveneens afgebroken en vervangen door een nieuw gebouw dat gefundeerd wordt op valse putten, funderingskolommen en -balken, met dezelfde breedtes en dieptes als het zuidelijke gebouw. De oppervlakte van dit nieuwe gebouw is ca. 175m², hiervan wordt ca. 50m² verstoord tot op minstens 1,30m diep en zo'n 15m² tot op 50cm diep. Met nutsleidingen bij betekent dit een verstoring van ca. 70m² of 40% van het nieuwe gebouw.

Hoewel de nieuwe gebouwen niet onderkelderd worden, de werken niet op alle plekken voor een diepere verstoring zullen zorgen en de oppervlakte eerder beperkt is, zullen de werken toch voor een bepaalde verstoring zorgen die nogal substantieel is als ze wordt afgewogen tegenover de ligging in de stadskern van Kortrijk, de hoge archeologische verwachting en ongekende graad van verstoring. De gedeeltelijke verstoring van de zones waar de 2 nieuwe gebouwen en de water- en infiltratieputten worden aangelegd, kan echter gelijkgesteld worden aan een totale verstoring: de graad van verstoring is dermate hoog, dat een eventuele archeologische site op deze locaties in dergelijke mate wordt verstoord dat de eenheid ervan verloren gaat en ze dus niet meer interpreteerbaar zal zijn bij eventueel andere, toekomstige en meer grootschalige ingrepen in op deze locaties. De kans is bovendien niet onbestaande dat – indien er geen diepgaande verstoring aanwezig is – er reeds ondiep onder het huidige maaiveld een archeologisch niveau aanwezig is. De benaming Potterijstraat duidt op pottenbakkersateliers in de buurt, waarvan archeologische sporen echter ontbreken. Bij een archeologisch onderzoek in Aalst Peperstraat enkele jaren geleden, is door de auteurs van deze nota een pottenbakkersatelier met diverse ovens, afvalkuilen met artefacten en

andere zaken gerelateerd aan het pottenbakkersambacht opgegraven. Dit atelier was gelegen op een bijzonder kleine oppervlakte (< 200m²), heel ondiep onder het maaiveld en heeft een pak nieuwe inzichten opgeleverd betreffende de aardewerkstudie in Aalst. Naar analogie met dat onderzoek, is het niet onmogelijk dat ook hier in Kortrijk op een beperkte oppervlakte waardevolle informatie betreffende bijvoorbeeld het pottenbakkersambacht bewaard is. Andere sporen uit de middeleeuwen en nieuwe tijden, en misschien zelfs de Romeinse periode, zijn niet uit te sluiten. Een verder onderzoek kan nuttige kenniswinst opleveren, waardoor de kosten-baten analyse positief zal uitvallen. Op basis van de bureaustudie kan de aan- of afwezigheid van een archeologische site niet aangetoond worden. Er wordt bijgevolg een verder vooronderzoek geadviseerd.

Gezien de aard van de site en het archeologisch verwachtingspatroon is een verder vooronderzoek in de vorm van proefputten noodzakelijk. Deze onderzoeksmethode is de beste manier om stedelijke sites met complexe stratigrafie te onderzoeken. Ook naar kosten-batenanalyses is deze onderzoeksmethode te prefereren. Het inplantingsplan, de richtlijnen en onderzoeksvragen worden hieronder voorgesteld. Dit proefputtenonderzoek dient te gebeuren in uitgesteld traject, na sloop van de gebouwen.

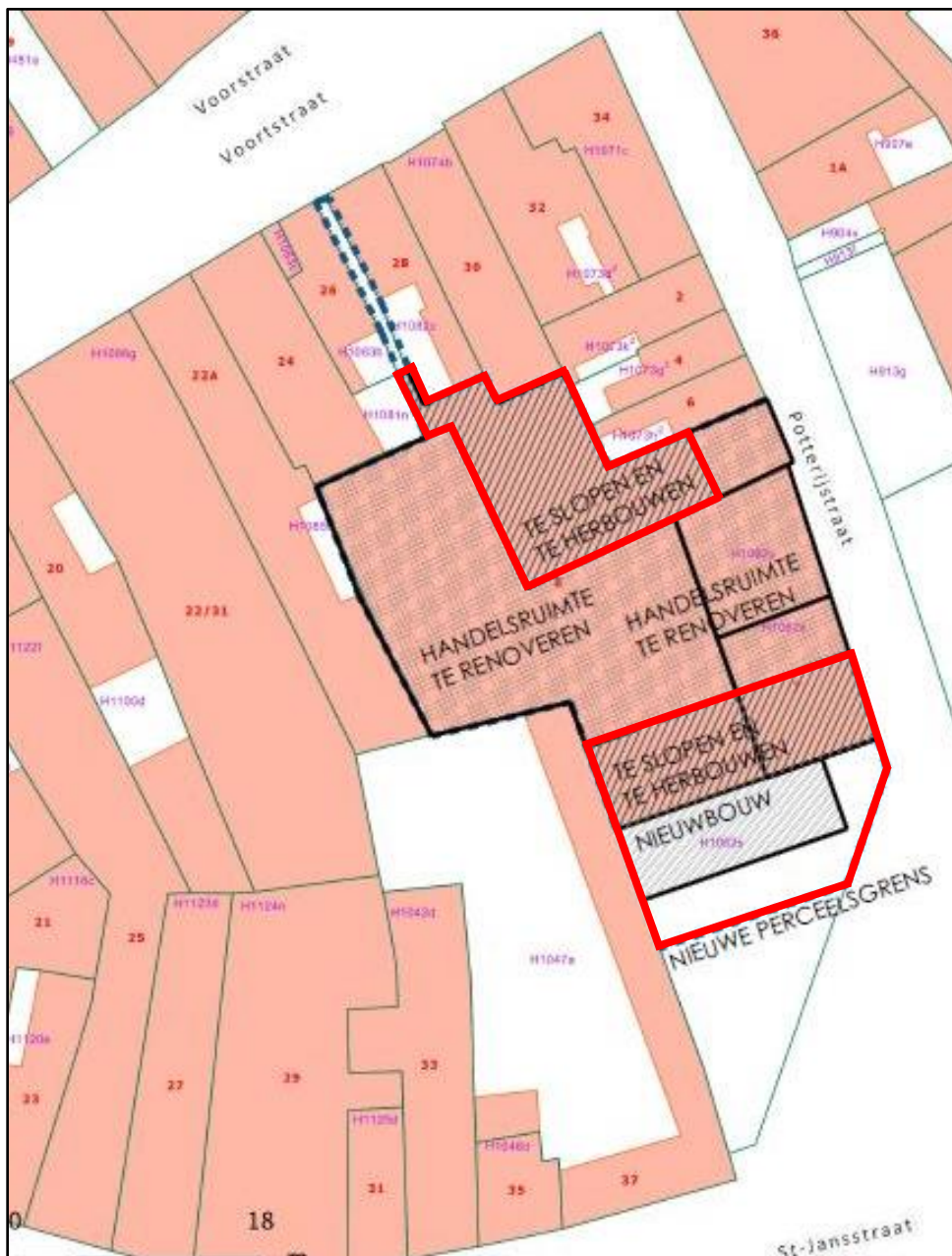
2. Administratieve gegevens en afbakening

Locatiegegevens: Kortrijk Potterijstraat 8-10-12

Lambertcoördinaten onderzoeksgebied: X: 72699,1 en Y: 169092,38; X: 72742,8 en Y: 169167,87

Kadastergegevens: Kortrijk, afdeling 3, sectie H, percelen 1062S, 1062X

Het totale plangebied is 1211m² groot, hiervan komen 2 zones met een totale oppervlakte van ca. 400m² in aanmerking voor verder vooronderzoek.

3. Vraagstelling

Het doel van het onderzoek is om te achterhalen of er op het terrein één of meerdere archeologische sites aanwezig zijn en te bepalen welke maatregelen dienen te worden genomen voorafgaand aan de verdere ontwikkeling van het projectgebied. Daarnaast kan ook de verstoringsgraad in kaart gebracht worden. Hieronder worden enkele specifieke, niet limitatieve, onderzoeksvragen weergegeven.

- Zijn er archeologische sporen aanwezig? Welke spoorcategorieën komen voor?
- Wat is de bewaringstoestand van de aangetroffen sporen?
- Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren en behoren ze tot één of meerdere periodes?
- Zijn er indicaties omtrent artisanale activiteiten of aanwijzingen voor andere functionele eigenschappen?
- Wat is de relatie tussen de archeologische sporen en het landschap? Hoe is de bodemopbouw?
- Wat is de graad van verstoring binnen het plangebied?
- Zijn er sporen terug te vinden die te linken zijn aan pottenbakkersactiviteiten?
- Kan een archeologische site uitgesloten worden?
- Indien een site aanwezig is, welke aanbevelingen kunnen gedaan worden voor verdere omgang met het archeologisch erfgoed? Is behoud *in situ* mogelijk? Indien niet, aan welke modaliteiten dient een verdere opgraving te voldoen?

4. Plan van aanpak (onderzoeksstrategie, -methode en –technieken)

Uit het verslag van resultaten kwam naar voor dat verder vooronderzoek met ingreep in de bodem door middel van proefputten de meest aangewezen methode is om deze site met complexe verticale stratigrafie te onderzoeken. De afbakening van het onderzoeksgebied is te vinden op figuur 1. De voorziene onderzoeksmethode moet niet uitgevoerd worden indien de geplande werken alsnog niet zullen plaatsvinden.

Dit proefputtenonderzoek kan pas van start gaan na het slopen van de gebouwen. Ook de bodemplaten mogen opgebroken worden, maar eventuele funderingslagen uit zand of steenslag hieronder blijven onaangeroerd. Indien er alsnog ongekende kelders onder de bodemplaten aan het licht komen, dan worden deze niet uitgebroken. De verharding op de parking mag opgebroken worden, maar eventuele funderingslagen uit zand of steenslag hieronder blijven onaangeroerd. Op die manier wordt vermeden dat archeologische sporen, die zich mogelijk onder de bodemplaten of verhardingen bevinden, ongedocumenteerd worden weggegraven.

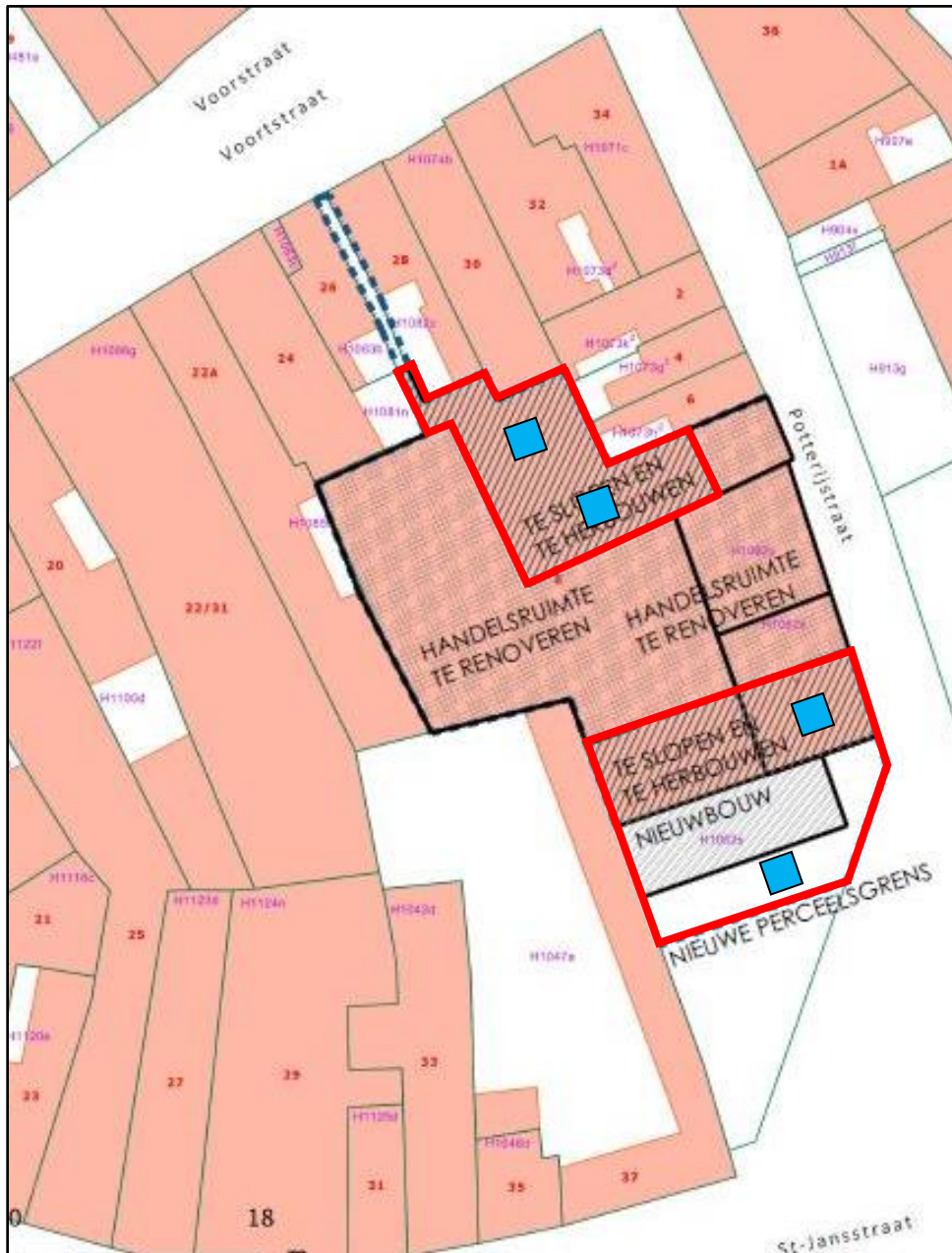
Teneinde na te gaan of er archeologisch relevante grondsporen aanwezig zijn binnen het onderzoeksgebied, dient gebruik gemaakt te worden van de inplanting van 4 proefputten, 2 in elke onderzoekszone. De proefputten moeten voldoende verspreid van elkaar liggen om een goede inschatting te kunnen maken van het archeologisch potentieel van de totaliteit van de onderzoekszones. Een indicatief proefputtenplan is weergegeven op figuur 2; indien na de sloopwerken om nu nog ongekende redenen de putten op een andere locatie worden aangelegd, dan wordt dit gemotiveerd in de nota van het proefputtenonderzoek. Alle werkputten zijn 3 x 3m; indien deze vooropgestelde oppervlakte niet toelaat om inzicht te bieden in de aangetroffen sporen en structuren en om op een veilige, praktische en efficiënte manier het onderzoek uit te voeren, worden de putten uitgebreid tot aan deze doelstellingen wordt voldaan. In alle putten wordt tot op moederbodemniveau gegraven, teneinde een volledige stratigrafie te kunnen registreren. Indien effectief een archeologische site wordt aangesneden in de bovenliggende lagen, dan kan geopteerd worden om slechts een deel van de proefput uit te graven tot op het niveau van de moederbodem. Echter, deze zone waar verdiept wordt tot op moederbodemniveau moet groot genoeg zijn om een correcte registratie en interpretatie van de stratigrafie tot op moederbodem te kunnen uitvoeren.

De putten worden na het onderzoek terug gedicht. Eventuele sporen worden afgedekt met geotextiel, waarboven een pakket van 20cm dik aanvulzand wordt gelegd, zodat bij latere uitgravingen duidelijk wordt dat men het archeologische niveau nadert.

Er wordt in totaal 36m² onderzocht, ofwel bijna 10% van de totale oppervlakte van de onderzoekszones. Gezien de spreiding van de proefputten wordt dit als voldoende ervaren om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden en een correcte inschatting te maken van het archeologisch potentieel van het plangebied. Voor de uitvoering van het onderzoek wordt verwezen naar hoofdstuk 8.6.1. *Proefsleuven en proefputten generiek* en 8.6.3. *Proefsleuven en proefputten op sites met complexe stratigrafie* van de Code van Goede Praktijk versie 2.0. Voor de uitgraving tot op

het eerste vlak in en de afgraving van homogene puin- of ophogingslagen wordt gebruik gemaakt van een graafmachine met een niet-getande graafbak. De verdieping naar een volgend vlak gebeurt pas als het bovenliggende vlak geregistreerd en onderzocht werd. Bij de verdieping naar de volgende vlakken wordt zoveel mogelijk getracht om muur- en vloerresten ouder dan de 19de eeuw te behouden. Op die manier kunnen ze bij een eventueel verder onderzoek in een groter geheel geplaatst worden.

Het onderzoeksdoel is succesvol bereikt indien de vraagstelling gefundeerd kan beantwoord worden.

Figuur 2 Indicatief proefputtenplan in blauw, geprojecteerd op het kadasterplan (bron: geopunt.be).

5. Gewenste competenties

- Het team moet bestaan uit minstens 2 archeologen waarbij minstens één van de archeologen ten minste 220 werkdagen veldervaring heeft met onderzoek van sites met complexe stratigrafie in stadskern.
- Het team moet bestaan uit minstens 2 archeologen met minstens 40 werkdagen veldervaring met prospectieonderzoek.
- Het team moet bestaan uit minstens 1 archeoloog met kennis van (post)middeleeuws aardewerk.

6. Voorziene afwijkingen ten aanzien van de Code van Goede Praktijk

Er zijn geen voorziene afwijkingen ten aanzien van de Code van Goede Praktijk.